

Loek Janssen

Opmmerkingen uit de praktijk met vwo 3

34

Het afgelopen schooljaar konden de docenten geschiedenis voor het eerst ter afsluiting van de basisvorming kiezen voor een historisch onderzoek in de eigen omgeving. Dit dan conform de Cito-richtlijnen, die, bijvoorbeeld, ook voor aardrijkskunde gelden en die uiteindelijk voor alle mens- en maatschappijvakken dienen te gelden. Loek Janssen probeerde het een en ander uit.

Leerlingen een onderzoek laten doen naar gebeurtenissen in het verleden is nuttig en belangrijk. Daarbij de eigen omgeving betrekken is, behalve nuttig en belangrijk, ook uitermate handig. Dat vinden heel veel docenten geschiedenis en dus zijn zij hier al jaren mee bezig: leerlingen te laten oefenen in vaardigheden van onderzoek en daarbij zoveel mogelijk gebruik te laten maken van de eigen omgeving.

Een vraag die naar mijn mening onmogelijk is te beantwoorden, is de volgende. Kunnen *alle* docenten in de mens- en maatschappijvakken (in ieder geval

geschiedenis, aardrijkskunde en economie) uit de voeten met de opzet van deze basisvormingstoets? De vakken zelf zijn al heel verschillend, de docenten zijn dat zo mogelijk nog meer en je zult hoe dan ook het niveau van jouw leerlingen in de gaten moeten hebben, alvorens je besluit deze toets af te nemen. Dus daarover wil ik het hieronder *niet* hebben. Ook niet over de exacte invulling van de score-formulieren en een vergelijking van de landelijke scores; hoeveel docenten zullen überhaupt hebben deelgenomen aan deze toets? En ook niet over de vraag of een dergelijk onderzoek juist wel of juist niet beter tot z'n recht komt binnen het onderdeel staatsinrichting. Overigens is het de bedoeling dat dit voortaan wel tot de mogelijkheden behoort.

Waar ik het wel over wil hebben, zijn mijn ervaringen in het afgelopen schooljaar met het historisch onderzoek in de eigen omgeving als eindtoets voor de basisvorming in drie Vwo-3 klassen.

Dan nog een waarschuwing. Vooraf zag ik nogal op tegen de administratie en de papiermassa's die mij zouden bereiken. Om dat enigszins te voorkomen had ik het gehele project voorzien van een uitgebreide instructie. Dat heeft echter niet afdoende geholpen zoals te lezen is in het onderstaande. Maar hopelijk heeft de geïnteresseerde docent nog wel iets aan mijn opmerkingen.

Beperk de thema's

Ik ben een docent, die vindt dat een te behandelen thema, en dat geldt ook bij een min of meer zelfstandig onderzoek, ergens "in" moet passen. Zomaar een onderzoekje doen in de eigen omgeving trekt mij niet zo. Daarnaast leek het mij het meest zinvol het eigen onderzoek als eindtoets af te nemen in een derde laag. Je zit dan vrij gemakkelijk in de 20e eeuw (beschikbaarheid bronnen) en de leerlingen hebben inmiddels toch wel enige ervaring opgedaan met het verrichten van een onderzoek. Vanuit het Nijmeegse gezien, leek een onderzoeksproject rondom de Tweede Wereldoorlog een te verdedigen keuze. In enkele lessen werd het thema klassikaal besproken en

Loek Janssen is docent geschiedenis aan de SG Groenewoud in Nijmegen en bestuurslid van de VGN.

daarna konden de leerlingen alleen of in groepjes (maximaal vier leerlingen) een onderwerp voor eigen onderzoek kiezen.

Klassikale inleiding lijkt mij daarom zinvol, omdat voorkomen kan worden dat leerlingen grote onderwerpen als "de jodenvervolging" of "Market Garden" kiezen. Het globale verhaal deden we samen, pas daarna kozen de leerlingen voor een, beperkt, nader onderzoek.

In totaal 90 leerlingen (drie prettig-volle VWO-3 klassen) verdeelden zich over 32 groepjes en ze kwamen uiteindelijk met 28 verschillende onderwerpen.

Wanneer je kiest voor een onderzoeksproject rondom een thema, moet je minimaal zo'n drie lessen uittrekken voor een algemene inleiding, misschien zelfs wel meer. Een volgende les besteed je aan de instructie en dan begint het uiteindelijke onderzoek.

De zelfstandigheid

De, zeer uitgebreide, instructie (deze is als bijlage bij dit artikel gevoegd) had tot doel te voorkomen dat leerlingen voortdurend met vraagjes zouden komen en dat ze zo snel mogelijk echt zelfstandig aan de slag zouden (kunnen) gaan. In de praktijk, zeker de eerste lessen, werkte dat niet zo. Of je er dan voor moet kiezen de leerlingen niet zo uitgebreid te instrueren weet ik niet; ze hebben in de loop van hun onderzoek deze informatie nodig! Hoe liep dat nu in de praktijk?

De leerlingen gingen, in het algemeen, enthousiast aan de slag. Maar meteen al kwamen de vragen: is dit een goed onderwerp; is hier genoeg over te vinden; wie zou daar wat over weten, enz. enz. Nu vormt zelfstandig werken een, belangrijk, onderdeel van de beoordeling bij elk van de (acht) stappen. Toen het de leerlingen enigszins duidelijk werd hoe die beoordeling werkte (zie ook het schema in de instructie) werden ze wat terughoudender, maar echt werken deed het niet. Daarbij kwam nog dat het in de praktijk erg moeilijk was de zelfstandigheid los van het resultaat te beoordelen en voor de leerlingen overtuigend te beoordelen. Mijn oplossing werd dan ook heel snel (en daarmee de eerste afwijking van het "voorgescreven" model): je mag enkel vragen stellen over de instructie, een inhoudelijke vraag is verboden; het is tenslotte een zelfstandig onderzoek!

Een paar voorbeelden mogen dit verduidelijken.

Wanneer een leerling (of een groepje leerlingen) een vraag had over, bijvoorbeeld, de deelvragen (stap 2) dan vroeg ik: willen jullie een beoordeling met punten of willen jullie alleen maar horen wat ik er van denk? In het eerste geval keek ik ze na, voorzag het van commentaar en gaf een beoordeling van 1 tot 5. In het tweede geval zei ik niets, want dat zou ten koste gaan van hun zelfstandigheid. En dat zo bij *elke* stap: inhoudelijke vragen over een stap (is dit zo een duidelijk antwoord op die deelvraag? stap 6) beantwoordde ik enkel wanneer ik ook kon beoordelen (in dit geval van 1 tot 10), anders niet. De leerlingen hadden dit systeem snel door. Maar op deze wijze van 32 groepjes in vrij korte tijd 8 stappen beoordelen was wel wat veel van het goede. Dat werd nog wat lastiger toen bleek dat voor veel leerlingen stap 4 (planning) onduidelijk was en stap 5 (informatie verzamelen over de deelvragen) voor hun gevoel veel leek op stap 6. Wanneer de leerlingen deze problemen hadden, werd de beoordeling van de afzonderlijke stappen ook moeilijker. Uiteindelijk heb ik me wel gehouden aan de beoordeling van acht aparte stappen, maar een volgende keer zou ik dat willen beperken tot, maximaal, vijf stappen. Want al met al kost het wel wat organisatie en dat moet je allemaal weer bijhouden, kopiëren en bewaren.

Bijzonder prettig was het dat alle leerlingen op één lesdag gedurende twee lesuren achter elkaar aan het onderzoek konden werken (en eventueel de pauzes ervoor en erna). Collega's gaven hiervoor de ruimte en in die tijd konden de leerlingen naar een museum of het archief of konden ze hun interview afnemen. Zoiets is natuurlijk niet altijd gemakkelijk te regelen, evenmin als bijkomende kosten voor entree, bellen en kopiëren.

We gaan ermee door

De leerlingen vonden het bijna allemaal wel leuk om te doen en op school hebben wij besloten dit schooljaar in alle derde klassen (Mavo, Havo en Vwo) het historisch onderzoek in de eigen omgeving af te nemen als eindtoets voor de basisvorming. Gezien mijn ervaringen van het afgelopen jaar zal het project er in de praktijk ongeveer als volgt uitzien.

De gekozen onderwerpen

1. Het bombardement op Nijmegen, februari 1944.
 - a. Waarom op Nijmegen?
 - b. Veranderd beeld van de binnenstad.
 - c. Het station.
 - d. De Stevenskerk (toren).
 - e. Opvang van slachtoffers.
 - f. Duitse propaganda.
2. Operatie Market Garden, september 1944.
 - a. Generaal Gavin.
 - b. De rol van de Waalbrug.
 - c. De (mislukte) missie van James Martin.
 - d. Groesbeek in de operatie.
 - e. De oversteek van de Waal.
3. Monumenten.
 - a. Het oorlogsmonument bij de Waalbrug.
 - b. Het monument in Overasselt.
 - c. De tijdscapsule in het Hunerbergpark.
4. Voedsel en vervoer in de oorlog.
5. De rol van een verzetsman in Oosterbeek.
6. Het verzet in Nijmegen.
7. Jan van Hoof.
8. Jodenvervolging in Nijmegen.
9. De hongerwinter beleefd in noorden en zuiden.
10. Het lot van de (drie) molens in Groesbeek.
11. Een schuilbunker op de Nijmeegse stuwwal.
12. Leven in een schuilkelder.
13. Onderduikers in huis.
14. Vluchtelingen in het Openluchtmuseum.
15. De (onlangs gevonden) bom in Beuningen.
16. Gerubte grafstenen.
17. Het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek.

A. Inleiding: in ongeveer drie tot vijf lessen besteden we klassikaal aandacht aan de Tweede Wereldoorlog en de bezetting van Nederland, met behulp van het schoolboek, wat kopieën en videomateriaal; daarna brengen we een bezoek aan het Oorlogs- en Verzetsmuseum Overloon, waar we onder andere een rondleiding en een film krijgen aangeboden.

B. Het onderzoek in de eigen omgeving, beoordeeld op grond van vijf deelbeoordelingen:

1. De hoofdvraag, met duidelijke toelichting (5 p.)
2. De deelvragen, maximaal vier, met toelichting en logische opbouw (10 p.)
3. Als derde deelbeoordeling: het kiezen van de benodigde bronnen en plannen van de aanpak (10 p.)

Dit is de voorbereiding. Voor de meeste leerlingen is het waarschijnlijk verstandig deze drie stappen tegelijkertijd in te leveren, wat minder zekere leerlingen kunnen de stappen afzonderlijk inleveren.

4. Als vierde deelbeoordeling het verzamelen en aansluitend zo ordenen van de verkregen onderzoeksinformatie dat deze de uitgebreide verantwoording vormt van de antwoorden op de deelvragen; in feite dus de uitgebreide beantwoording van de deelvragen (10 p.); hierbij leveren de leerlingen ook hun aantekeningen (het "klad") in, zodat de docent het verrichte onderzoek kan controleren (5 p.)

Dit is de uitvoeringsfase.

5. Als vijfde deelbeoordeling de afsluiting, al dan niet met een afzonderlijke (ook afzonderlijk meetellende) presentatie. Afhankelijk van de docent leveren de leerlingen een kortere of uitgebreidere presentatie in van hun resultaten; dat kan enkel een goed antwoord op de hoofdvraag zijn, maar ook een werkstuk of presentatie voor de klas (10 p.); voorop staat hier dat de presentatie die van de leerling(en) zelf is, het resultaat van *hun eigen* onderzoekje, eventueel voorzien van een evaluatie

Leerlingen hebben nogal eens de neiging veel aandacht en tijd te besteden aan de presentatie. Dit hoeft geen pro-

bleem te zijn, mits dat van te voren met de docent is afgesproken! In mijn situatie telde de presentatie (er waren cassettebandjes, een videoband, maar ook een kijkdoos en andere fraaie kunstwerkjes) nog eens apart mee, dus los van de eindtoets. Wanneer je daarvoor niet kiest, dan moet je de leerlingen eenvoudig verbieden er veel tijd in te steken: het telt maar voor ongeveer 1/5 mee. En in dit geval kan een dergelijk onderzoek in de eigen omgeving in zo'n drie tot vier lesweken worden afgerond.

Wanneer wij dit schooljaar op de hierboven beschreven wijze werken, wijken wij enigszins af van het "voorgeschreven" formulier, zoals dat naar het Cito moet worden gestuurd. Het verrichten van een onderzoek volgens stappen vind ik een uitstekende gedachte en die stappen afzonderlijk beoordelen vind ik terecht. Maar of dat er acht (of vijf?) moeten zijn? Het verrichten van een zelfstandig onderzoek in de eigen omgeving, in betrekkelijk korte tijd vind ik eveneens stimulerend en wil ik als docent geschiedenis blijven doen. Voorkomen moet natuurlijk wel worden, dat de beoordeling "natte fingerwerk" gaat worden. Hopelijk slagen de meeste van mijn collega's er gaandeweg in de leerlingen te laten wennen aan deze werkwijze en zo beoordelingsproblemen te beperken. Gelukkig komen er onder andere van de SLO, steeds meer voorbeelden op de markt zoals een lessenproject rondom de Vrede van Münster.

Het overleg met CITO is inmiddels op gang gekomen. Een aantal van de hierboven beschreven zorgen worden gedeeld. Hopelijk zal dit op (korte?) termijn leiden tot een voor, in ieder geval mijn gevoel prettiger hanteerbare richtlijnen.

Bijlage

De toelichting op het onderzoek voor de leerlingen

Het is natuurlijk onmogelijk om *alles* te weten over de Tweede Wereldoorlog: het is veel te veel en daar hebben we nooit de tijd voor. Daarbij komt nog, dat de Tweede Wereldoorlog vaak veel

dichterbij is dan je wel denkt. Een paar voorbeelden.

- er zijn diverse musea, die (een deel van) hun ruimte inrichten rondom de Tweede Wereldoorlog
- er zijn nog bouwwerken en plekken die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog
- veel mensen hebben nog herinneringen aan die tijd en vertellen of schrijven daarover
- we kennen veel monumenten die betrekking hebben op de oorlogsperiode
- jaarlijks zijn er nog allerlei herdenkingen bij monumenten, begraafplaatsen of belangrijke plaatsen
- veel programma's op radio en tv hebben raakvlakken met die tijd, om nog niet te praten over alle films

En waarschijnlijk kun je uit je eigen omgeving nog wel meer voorbeelden bedenken; wel zo handig bij het onderzoek!

Je gaat nu in een groepje (het liefst drie of vier leerlingen samen) een klein onderzoek doen naar de Tweede Wereldoorlog *in je eigen omgeving*. Het gehele onderzoek (voorbereiding, uitvoering en verslag) vormt de afsluitende basisvormingstoets voor het vak geschiedenis. Hieronder volgen de richtlijnen.

- I Het onderzoek *moet* betrekking hebben op het onderwerp de Tweede Wereldoorlog in je eigen omgeving. Wanneer je een onderwerp hebt, meld dat dan bij je docent, zodat die je een eerste advies kan geven. Misschien kunnen we in de klas al een aantal mogelijkheden bedenken.
- II Het gehele onderzoek telt acht stappen. *Elke* stap wordt beoordeeld. In het schema zie je de acht stappen op een rijtje. Hier volgt de uitleg bij het schema. Ieder groepje krijgt hiervoor een eigen beoordelingskaart. Je vindt die bij deze instructie gevoegd.

Voorbereiding

1. De hoofdvraag (ook wel hypothese genoemd). Wat willen jullie nu eigenlijk te weten komen? Wat is het hoofddoel van jullie onderzoek?
2. De deelvragen. Met welke vragen gaan jullie het onderzoek in? Welke deelvragen moet je stellen om het

ONDERZOEKSSTAPPEN		INHOUDELIJKE KWALITEIT		ZELFSTANDIGHEID Werkmanier A B C D
VOORBEREIDING (4 stappen) :		EERSTE DEELBEOORDELING :		MAX. 20 PUNTEN
1	keuze hoofdvraag / hypothese	Vold.: 1 punt	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	4, 3, 2, 1 punten
2	deelvragen formuleren	Vold.: 1 punt	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	4, 3, 2, 1 punten
3	keuze deelactiviteiten / bronnen	Vold.: 1 punt	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	4, 3, 2, 1 punten
4	werkopzet, tijd-taakverdeling	Vold.: 1 punt	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	4, 3, 2, 1 punten
UITVOERING (2 stappen) :		TWEDE DEELBEOORDELING :		MAX. 20 PUNTEN
5	verzameling v. gegevens & informatie	Vold.: 3 - 1 punten	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	7, 5, 3, 1 punten
6	beantwoording van de deelvragen	Vold.: 3 - 1 punten	Onv.: op eenvoudiger werkmanier herhalen	7, 5, 3, 1 punten
AFSLUITING (2 stappen) :		DERDE DEELBEOORDELING :		MAX. 20 PUNTEN
7	conclusie over hoofdvraag/hypothese	Vold.: 3 - 1 punten	Onv.: geen pt./op eenv. werkmanier herhalen	7, 5, 3, 1 punten
8	de presentatie van de resultaten	Vold.: 3 - 1 punten	Onv.: geen pt./op eenv. werkmanier herhalen	7, 5, 3, 1 punten
EINDSCORE :				MAX. 60 PUNTEN

hoofdonderwerp duidelijk op papier te krijgen? Beperk dit tot maximaal vier deelvragen, want anders loop je weer de kans dat je "alles" wilt uitzoeken.

- (anders uitgelegd vind je informatie over de eerste twee stappen als bijlage 1, daarbij zijn ook twee vellen voor het invullen van de hoofdvraag en deelvragen)
3. Waar haal je de informatie eigenlijk vandaan? Met wie ga je praten, welke boekjes moet je lezen of moet je ergens naar toe? Kortom: wat worden de bronnen voor jullie onderzoek?
 4. En dan de werkopzet. Wanneer ga je het onderzoek houden, wie doet wat zodat ieder een bijdrage levert aan het onderzoek.
(meer informatie over de stappen 3 en 4 vind je als bijlage 2 en hierbij ook twee vellen om de bronnen en afspraken op te noteren)

Uitvoering

5. Nu ga je de informatie verzamelen: je hebt de boekjes, je bezoekt de plek(ken) waar je naar toe wilt,

interviewt getuigen, enz. enz. Deze stap zal grotendeels buiten lestijd moeten plaatsvinden.

6. Met al deze informatie moet je je deelvragen kunnen beantwoorden. Straks zul je de antwoorden op de deelvragen ook nog nodig hebben voor het eindverslag.
(ook hier weer: bijlage 3 vormt nadere informatie over de stappen 5 en 6, hierbij horen ook tips voor het houden van een interview en twee invulbladen)

Afsluiting

7. Hier noteer je de conclusies over je onderwerp, zoals je die in stap 1 geformuleerd hebt. Wat kun je afsluitend zeggen over je onderzoek, hebben jullie een duidelijk antwoord gekregen op de hoofdvraag? Deze informatie vormt straks een hoofdstuk van het eindverslag.
8. De presentatie van de resultaten. Het betreft hier een verslag op papier. Dat verslag voldoet aan de volgende eisen:
 - een overzicht van al het gebruikte materiaal (zie stappen 3 en 5)

- de beantwoording van de hoofdvraag (stap 1 en 7) en de deelvragen (stap 2 en 6)

En dit dan netjes en functioneel verzorgd. Dit verslag hoeft niet veel meer pagina's te tellen dan vijf! (zie ook bijlage 4)

Je ziet op de beoordelingskaart dat ook de zelfstandigheid wordt meegeteld. Dat is er vooral voor bedoeld, dat je dit onderzoek serieus en weloverwogen verricht en niet al te gemakkelijk gaat leunen op de docent. Ik denk ook wel, dat je zo'n onderzoek redelijk zelfstandig kunt uitvoeren. Maar aarzel nooit om mij te raadplegen in geval van twijfel!

De rest van de instructie voor de leerlingen bestaat uit tien bladzijden, die werden overgenomen uit de map Onderzoek leren doen bij geschiedenis, uitgegeven door de SLO. (Uit het hoofdstuk 'Historisch onderzoek in de eigen omgeving' blz. 5 t/m 14 uit het leerlingenmateriaal en blz. 19 uit de docentenhandleiding.)